

NATUUR @ VLAANDEREN

boommarter

vogelmetingen

halsbandparkieten

onderzoeker aan het werk

De biodiversiteit op aarde gaat achteruit. Biodiversiteit staat voor de verscheidenheid aan planten en dieren.

Het is een belangrijke bron van welvaart en welzijn voor de mens. Veel zeldzame soorten planten en dieren dreigen stilaan uit te sterven, terwijl algemene soorten toenemen. Daardoor vermindert de variatie in de natuur.

In Vlaanderen vinden planten en dieren alsmaar minder geschikte leefgebieden. Landbouw en natuur verdwijnen door de uitbreiding van het wegennet en het optrekken van nieuwe gebouwen. Bovendien is er in het landbouwgebied steeds minder plaats voor wilde planten en dieren. Daardoor versnipperd de natuur in kleinere gebieden en krijgen dieren en planten het moeilijker om te overleven. Ook de vervuiling van lucht, water en bodem tast de verscheidenheid aan planten en dieren aan.

De volgende decennia worden twee nieuwe dreigingen verwacht. De verandering van het klimaat stuurt de natuur in de war. En de invasie van planten en dieren uit verre landen kan ernstige schade toebrengen aan onze inheemse natuur.

Europa, en dus ook Vlaanderen, heeft zich voorgenomen om tegen 2010 het verlies aan biodiversiteit te stoppen. De vele inspanningen om bedreigde planten, dieren en leefgebieden te beschermen, leveren al resultaten op. **Toch is het onwaarschijnlijk dat we de '2010-doelstelling' halen. Vlaanderen zal zijn inspanningen moeten opdrijven.**

Tot die conclusie komt het Natuurrapport 2007, opgemaakt door het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO). Het INBO heeft de opdracht om tweejaarlijks te rapporteren over de toestand van de natuur in Vlaanderen. Deze brochure bevat de voornaamste vaststellingen.

HOE GAAT HET MET DE NATUUR?

In Vlaanderen, maar ook in de rest van de wereld, gaat de biodiversiteit er sterk op achteruit.

In de 20ste eeuw kwamen in Vlaanderen nog 40.000 soorten wilde planten en dieren voor. Vandaag is daarvan al 7 % verdwenen en staat 28 % op de Rode Lijsten van bedreigde soorten. Dat komt vooral doordat er weinig geschikt leefgebied overblijft voor vele planten en dieren en doordat het milieu verontreinigd is.

Kieskeurig gentiaanblauwtje

Kwetsbare planten en dieren in stand houden is een veeleisende opdracht. Neem nu het gentiaanblauwtje, een vlinder die in Vlaanderen beschermd is. Het gentiaanblauwtje gedijt alleen in een zeer specifiek leefgebied van heide en grasland. Als die gebieden ook maar enigszins uitdrogen, verdwijnt de soort.

Bovendien is het gentiaanblauwtje voor zijn voortbestaan afhankelijk van één bepaalde plant – de klokjesgentiaan – en enkele mierensoorten.

Als die plant of mieren verdwijnen, kan het gentiaanblauwtje niet meer overleven. Door die zeer complexe wisselwerking is de bescherming van deze vlinder een moeilijke evenwichtsoefening. Alleen zorgvuldig natuurbeheer kan resultaten opleveren.

De roerdomp houdt van rust

De roerdomp is een mysterieuze moerasvogel, die een typisch geluid maakt. De vogel – die Europese bescherming geniet – is in Vlaanderen met uitsterven bedreigd. Vroeger kwam de roerdomp tamelijk algemeen verspreid voor, maar de voorbije decennia daalde het aantal broedparen in Vlaanderen drastisch tot minder dan tien paren in de jaren 90. De oorzaak van die achteruitgang is vooral het verlies van geschikt leefgebied. Een roerdomp heeft een aaneengesloten gebied nodig van enkele tientallen hectaren ongestoord open water met rietlanden. Op plaatsen waar die rietlanden kleiner werden, verdween de vogel. Ondertussen is het aantal roerdompen weer lichtjes gestegen. In Midden-Limburg lijkt de realisatie van grotere natuurgebieden de negatieve trend te keren.

Korstmossen vertellen over luchtverontreiniging

Korstmossen - de combinatie van een wier en een schimmel - groeien op bomen en stenen. Korstmossen op bomen halen hun voedingsstoffen rechtstreeks uit regen en lucht. Ze zijn dan ook gevoelig voor luchtverontreiniging. Onderzoekers stelden vast dat korstmossoorten die van stikstof houden, zoals het kleine dooiermos, het goed doen, terwijl korstmossoorten die niet van stikstof houden, zoals het gewone schorsmos (foto), achteruitgaan. Dat wijst op hoge concentraties stikstof in de lucht, een gevolg van onder andere veeteelt en verkeer. Opvallend is ook dat korstmossen die van warmte houden, uitbreiden. Daaruit blijkt dat de klimaatwijziging zich nu al laat voelen.

Opnieuw vis in de Zenne

De natuur is er het slechtst aan toe in de waterwereld. Toch is juist daar de duidelijkste verbetering merkbaar. Jarenlang zwom er geen vis meer in de Zenne. Het rivierwater werd vervuild door lozingen, afkomstig van huishoudens, industrie en landbouw. De voorbije jaren werden de inspanningen om de waterkwaliteit te verbeteren sterk opgedreven.

Die maatregelen werpen vruchten af. Biologen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) troffen in augustus 2007 opnieuw vissen in de Zenne aan. De waterkwaliteit van de rivier blijft evenwel nog ver verwijderd van de Europese normen die Vlaanderen tegen 2015 moet halen.

In de 20ste eeuw leefden in Vlaanderen 40.000 soorten wilde planten en dieren

- 42% is momenteel niet bedreigd.
- 21% is zeldzaam.
- 3% gaat achteruit.
- 28 % staat op de Rode Lijst.
- 7% is verdwenen.

snoek

hop

bruine vuurvlieder

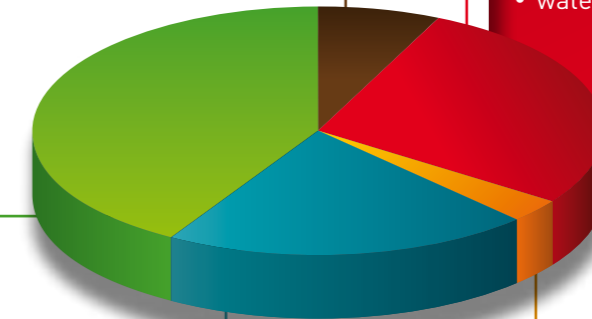
kamsalamander

geflekte witsnuitlibel

korenbloem

Dieren en planten die op de **Rode Lijst** staan, dreigen op termijn te verdwijnen als er geen gerichte maatregelen worden genomen.

Het gaat om:

- soorten van zeer specifieke leefgebieden die een beperkt aanpassingsvermogen hebben, zoals het gentiaanblauwtje;
- soorten van het landbouwgebied, zoals de hamster;
- soorten van een voedselarm milieu, zoals de klokjesgentiaan;
- watergebonden soorten.

SAMEN ZORGEN VOOR DE NATUUR

Europa, en dus ook Vlaanderen, wil tegen 2010 het verlies aan biodiversiteit stoppen. Via verschillende richtlijnen legt Europa zijn lidstaten de zorg voor natuur en milieu op. Tegen 2015 moeten alle meren en rivieren van goede kwaliteit zijn. De Habitatrichtlijn legt de verplichting op om wereldwijd bedreigde soorten en leefgebieden te beschermen. De laatste tien jaar worden er in Vlaanderen tal van maatregelen en initiatieven genomen om de natuur en het milieu te beschermen. De inspanningen leveren positieve resultaten op. De waterkwaliteit verbetert en in de bossen komen weer meer zeldzame vogels voor. Toch zijn de resultaten nog onvoldoende om de Europese doelstellingen te bereiken. Met heel wat kwetsbare dieren en planten gaat het nog steeds niet goed. De wereldconferentie over biodiversiteit in Brazilië in maart 2006 riep alle betrokkenen op om de inspanningen op alle niveaus te verhogen.

Nestkasten voor zwaluwen

Minder nestmogelijkheden en minder insecten zijn de redenen voor de achteruitgang van de huiszwaluw (foto) en de boerenzwaluw. Het aantal huiszwaluwen daalde zelfs zo sterk dat de vogel op de Rode Lijst van de bedreigde soorten terecht kwam. Om hun populatie op te krikken zijn gemeenten, regionale landschappen en natuurverenigingen tot actie overgegaan. Gezinnen die bestaande zwaluwnesten beschermen of nieuwe nestkasten hangen, ontvangen daarvoor een financiële bijdrage.

Landbouwers helpen de hamster

De Europese hamster was in West-Europa zo goed als uitgestorven. Om het knaagdier in Vlaanderen te laten overleven, werkte de overheid samen met de landbouwers een beschermingsproject uit in Vlaams-Brabant en Zuid-Limburg. Dat zijn de laatste gebieden waar de hamster nog overleeft. Landbouwers kunnen er subsidies krijgen om onder meer het graan tot november op de akker te laten staan. Op die manier vindt de hamster voldoende voedsel om een wintervoorraad op te slaan. Dankzij de goede samenwerking met de landbouwsector wordt vandaag meer dan 32 hectare hamstervriendelijk beheerd.

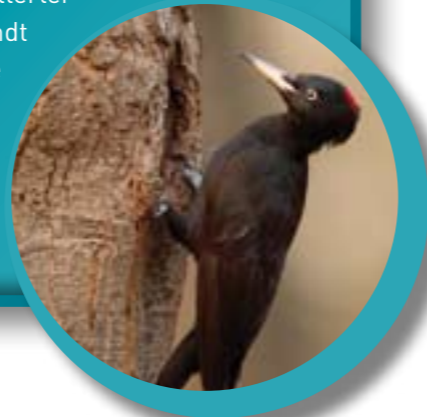

Welkom in natuurgebieden

In Vlaanderen neemt de oppervlakte natuurgebied geleidelijk aan toe. Eind 2006 telde Vlaanderen ongeveer 37.000 ha natuurgebied, of 2,7 % van zijn grondgebied. De toename is te danken aan de inspanningen van natuurverenigingen en van de overheid. Een belangrijke tendens is het openstellen van de natuurgebieden voor het grote publiek. Wandelen in de natuur is rustgevend en een bezoek aan een natuurgebied maakt de mensen milieubewuster. Uiteraard worden kwetsbare leefgebieden met de nodige omzichtigheid opengesteld. Heel wat vogels verdragen immers weinig verstoring en planten lijden vooral onder de betreding buiten de paden.

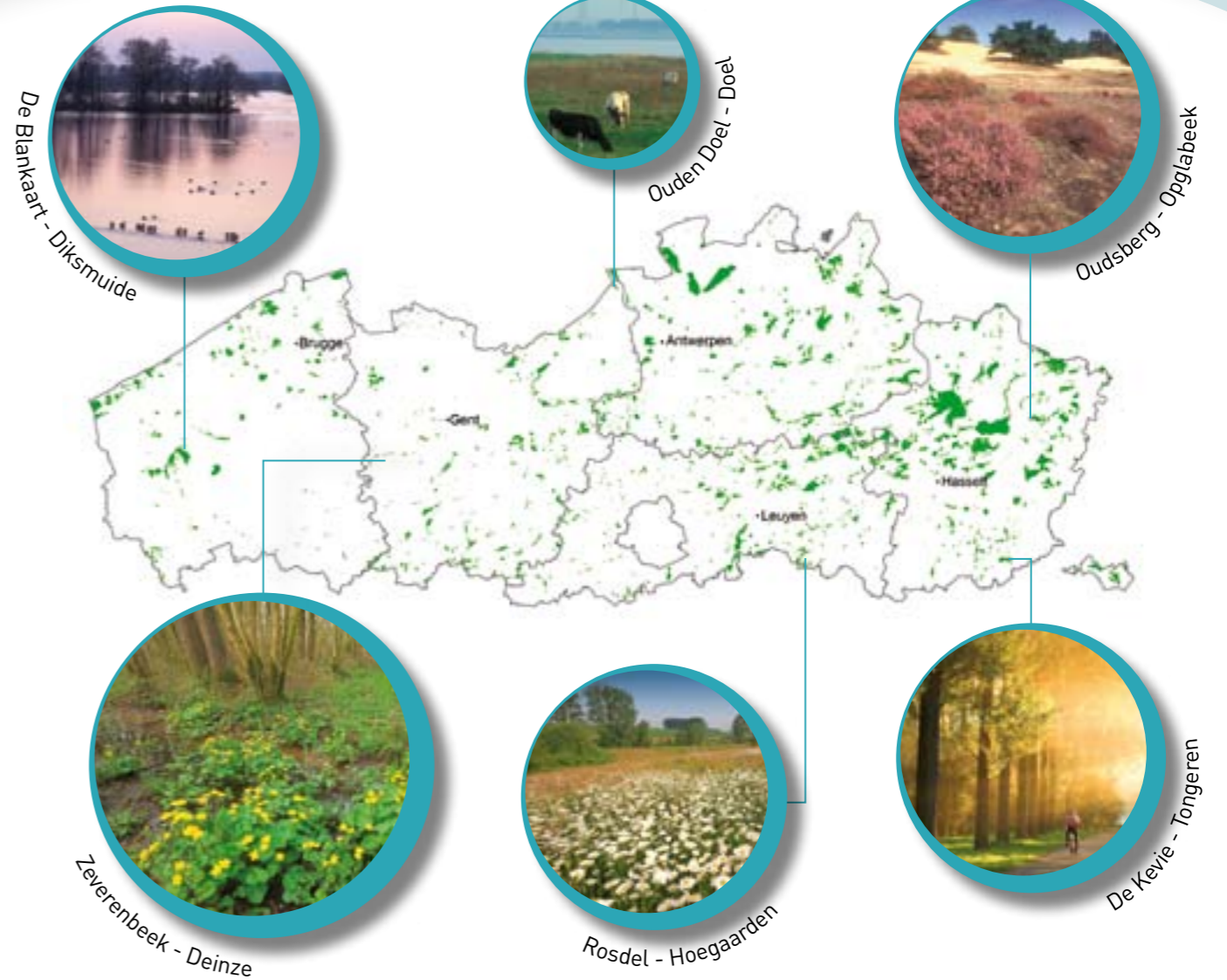
Zwarte specht voelt zich thuis in oude bossen

De zwarte specht voelt zich vandaag weer uitstekend thuis in de Vlaamse bossen, omdat de bosbeheerders hun bossen natuurvriendelijker beheren. De zwarte specht heeft gevarieerde bossen nodig met bomen en struiken van allerlei vormen en formaten. Zo broedt de vogel in dikke bomen en vindt hij in dode bomen voedsel, vooral mieren en schorskevers. De Vlaamse overheid stimuleert de bouseigenaars om hun bossen duurzaam te beheren. Er bestaan ook bosgroepen, waarin privé-eigenaars en overheden hun bossen gezamenlijk duurzaam beheren. De bouseigenaars geven daarmee het signaal dat natuurbehoud ook hun zaak is.

Natuurgebieden in Vlaanderen

In natuurgebieden wordt de natuur zorgvuldig beheerd om planten en dieren te beschermen. De natuurgebieden in Vlaanderen zijn dikwijls klein en liggen ver van elkaar. Veel van de grotere natuurgebieden zijn militaire domeinen, die als natuurgebied worden beheerd.

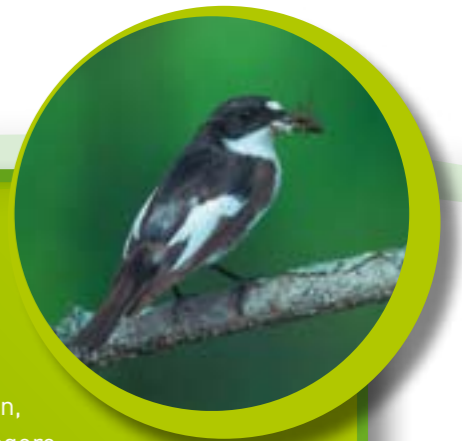

WAT BELOOFT DE TOEKOMST?

De klimaatwijziging en de invasie van uitheemse planten en dieren vormen de belangrijkste nieuwe bedreigingen voor de biodiversiteit in Vlaanderen.

Door de opwarming van de aarde worden planten en dieren verplicht zich aan te passen aan nieuwe leefomstandigheden. Sommige soorten kunnen dat, andere niet. Daardoor verliest de natuur haar samenhang en komen zelfs de planten en dieren die zich aanpassen in de problemen.

De toenemende mobiliteit en de groeiende internationale handel brengen - al dan niet bedoeld - meer uitheemse planten en dieren naar Vlaanderen. Jaarlijks worden in de regio meer dan 25 nieuwe uitheemse planten en dieren in de natuur aangetroffen. Sommige uitheemse planten en dieren breiden zich zo sterk uit dat ze een gevaar vormen voor de inheemse soorten.

Bonte vliegenvanger komt te laat uit Afrika

De klimaatverandering brengt de natuur grondig in de war. De slechte timing van de bonte vliegenvanger is daar maar één voorbeeld van. Die zeldzame vogel keert in april vanuit zijn overwinteringsplaats in Afrika terug naar Vlaanderen. De rupsen, die de hoofdmaaltijd vormen voor zijn jongen, zijn door de hogere temperaturen in het voorjaar in Vlaanderen echter al een paar weken vroeger uitgekomen. Daardoor mist de bonte vliegenvanger de rupsenpiek en kan hij zijn jongen onvoldoende voeden.

De pad en zijn slechte winterslaap

Na hun winterslaap trekken padden naar de waterkant om te paren en eieren af te zetten. Om die paddentrek tot een goed einde te brengen, moeten de dieren in prima conditie zijn. Ze moeten een stevige winterslaap achter de rug hebben en voldoende vetreserves hebben opgebouwd. Tijdens warmere lentes en zomers slaan padden echter minder vetreserves op. Bovendien gaan ze tijdens zachtere winters hun vetreserves opgebruiken. De vrouwtjes, die in de lente ontwaken, hebben daardoor een slechtere lichaamsconditie en zijn kleiner. Dat verhoogt hun vatbaarheid voor allerlei infecties en verlaagt hun overlevingskansen. Na milde winters produceren ze ook minder eieren.

Amerikaanse vogelkers verdringt inheemse soorten

De Amerikaanse vogelkers, een loofboom met witte bloemen, vormt al jaren een probleem in de Vlaamse bossen. Die uitheemse boom werd twee eeuwen geleden ingevoerd om arme zandgrond vruchtbaar te maken.

Omdat de Amerikaanse vogelkers bij ons geen natuurlijke vijanden heeft, breidt hij gemakkelijk uit. De gevolgen zijn rampzalig voor het bos: geleidelijk worden inheemse bomen, struiken en zelfs kruiden verdrongen. Op heel wat plaatsen in Vlaanderen werden de voorbije jaren bestrijdingsprogramma's opgezet waarbij verschillende partijen – natuurverenigingen, boseigenaars, alternatieve tewerkstellers en de overheid – de handen ineengeslagen hebben. De soort is bijzonder moeilijk terug te dringen en nog lang niet onder controle.

De stierkikker heeft weinig vijanden

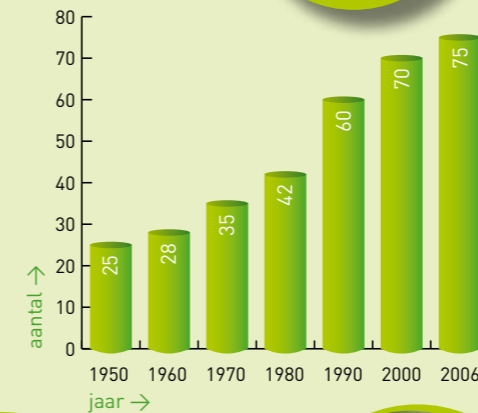
De stierkikker, in de volksmond ook brulkikker genoemd, werd de voorbije decennia vanuit Noord-Amerika in West-Europa ingevoerd als bewoner van tuinvijvers. Sinds een tiental jaren maakt hij deel uit van de fauna in Vlaanderen. Vooral de afgelopen jaren heeft hij zich in een hoog tempo voortgeplant. In de vallei van de Grote Nete in de Kempen is de kikker heer en meester in veel vijvers.

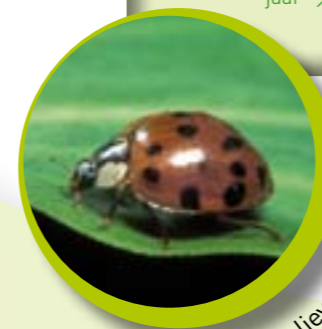
Uitheemse planten en dieren

In de natuur in Vlaanderen vinden we steeds meer uitheemse planten en dieren. Een aantal daarvan veroorzaken ecologische of economische schade. De invoer van planten en dieren is een ernstig knelpunt.

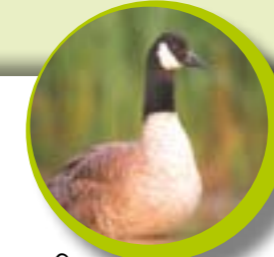
Dieren

beverrat

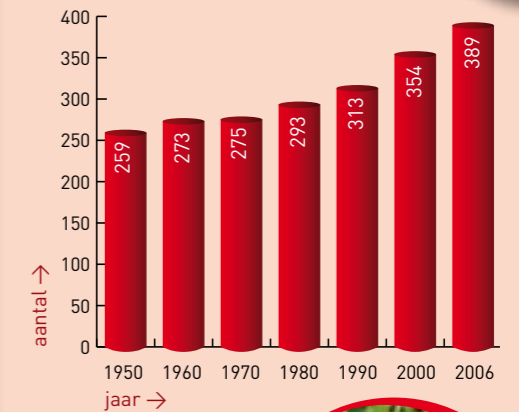

veelkleurig Aziatisch lieveheersbeestje

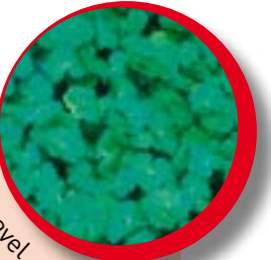

Canadese gans

Planten

waterhyacintem

grote watermavel

Japane duizendknoop

Het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) is het Vlaams onderzoeks- en kenniscentrum voor natuur en het duurzame beheer en gebruik ervan. Het INBO verricht onderzoek en levert kennis aan al wie het beleid voorbereidt, uitvoert of erin geïnteresseerd is.

Als toonaangevende wetenschappelijke instelling werkt het INBO in de eerste plaats voor de Vlaamse overheid, maar het levert ook informatie voor internationale rapporteringen en gaat in op vragen van lokale besturen. Daarnaast ondersteunt het INBO onder meer organisaties voor natuurbeheer, bosbouw, landbouw, jacht en visserij. Het INBO maakt deel uit van nationale en Europese onderzoeksnetwerken. Het maakt zijn bevindingen ook bekend bij het grote publiek.

Het INBO telt ongeveer 250 medewerkers, voornamelijk onderzoekers en technici. Naast de hoofdzetel in Brussel heeft het INBO vestigingen in Geraardsbergen, Groenendaal en Linkebeek.

Het INBO maakt het Natuurrapport, op basis van eigen gegevens en van gegevens van andere instellingen en van gespecialiseerde werkgroepen.

Meer informatie over het Natuurrapport 2007 vindt u op
www.inbo.be

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO)
Kliniekstraat 25 • 1070 Brussel
tel 02 558 18 11 • info@inbo.be • www.inbo.be

fotografie: Vilda/Yves Adams (p. 2-3, 5-7, 9-15) - Vilda/Rollin Verlinde (p. 3, 7, 9, 13, 15) - Vilda/Misjel Decler (p. 1-2, 4)
Bonsai Publicatiebureau (p. 8) - Valérie Goethals (p. 5) - Natuurpunt Studie/Marc Herremans (p. 6)

eindredactie en vormgeving: Bonsai Publicatiebureau • **druk:** Corelio • Deze brochure werd gedrukt op papier geproduceerd van hout uit duurzaam beheerde Europese bossen.